Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
http://hdl.handle.net/11245/2.64373

File ID uvapub:64373
Filename Hengeveld_1993_IFOTT.pdf
Version final

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):
Type article
Title Functionele Grammatica en Taaltypologie
Author(s) K. Hengeveld
Faculty UvA: Universiteitsbibliotheek
Year 1993

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:
http://hdl.handle.net/11245/1.427200

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content licence (like Creative Commons).

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (http://dare.uva.nl)
(pagedate: 2014-11-27)

Functionele Grammatica en Taaltypologie
Kees Hengeveld

Het onderzoeksprogramma Functionele Grammatica stelt zich ten doel een adequaat beschrijvingsmodel voor alle natuurlijke talen te ontwikkelen. Taaltypologisch onderzoek neemt in de onderzoeksstrategie dan ook een belangrijke plaats in. Dergelijk onderzoek draagt op twee verschillende manieren bij aan de ontwikkeling van de theorie: enerzijds worden via taaltypologisch onderzoek de fundamentele categorieën van taal opgespoord, die vervolgens in de theorie hun plaats krijgen; anderzijds worden reeds verworven theoretische inzichten getoetst aan hun toepasbaarheid op nieuwe fenomenen in een veelheid aan talen. De op basis van deze interactie tussen theorie en data verkregen inzichten dragen bij aan een voortdurende verfijning van het beschrijvingsmodel enerzijds, en een verdieping van het inzicht in de structuur van natuurlijke talen anderzijds.

Slechts een beperkt deel van het typologisch onderzoek dat in de wereld verricht wordt is theoriegestuurd. Dat is te betreuren, daar zuiver data-geörienteerd onderzoek een aantal risico's met zich meebrengt. De belangrijkste daarvan is wel dat het in dit type onderzoek ontbreekt aan een kader waarbinnen het te onderzoeken domein via hypothesevorming kan worden ingeperkt en waarbinnen de te onderzoeken categorieën op een consistente manier gedefinieerd kunnen worden. Deze situatie leidt er nogal eens toe dat gebruik wordt gemaakt van definities waarin formele en notionele elementen onontwarbaar met elkaar verbonden raken. Door gebruik te maken van een expliciet geformuleerd en geformaliseerd theoretisch kader wordt de onderzoeker daarentegen gedwongen op een consistente wijze het te onderzoeken terrein in te perken en te definiëren. Een voorbeeld kan dit verduidelijken.

In de afgelopen jaren is binnen Functionele Grammatica een hiërarchisch zinsmodel ontwikkeld (zie o.a. Vet 1986; Hengeveld 1988, 1989; Dik 1989) dat is opgebouwd uit verschillende lagen met een toenemende interne complexiteit. Iedere laag correspondeert met een extralinguïstische notionele categorie, zoals weergegeven in Tabel 1:

Laag	Notionele Categorie
#1	Eigenschap of Relatie
#2	Stand van Zaken
#3	Propositionele Inhoud
#4	Taalhandeling

Tabel 1

Het hiërarchische zinsmodel is in eerste instantie ontwikkeld om tot een adequate beschrijving van temporele, aspectuele en modale (TMA) onderscheidingen te komen. Door de hiërarchisering van het zinsmodel in termen van de categorieën in tabel 1 en de classificatie van TMA-onderscheidingen op basis van die categorieën wordt het mogelijk diverse eigenschappen van TMA-systemen op een typologisch adequate wijze te beschrijven. Daarbij moet gedacht worden aan de verantwoording van scope-verschillen, volgordeverschijnselen, het gebruik van verschillende expressiemiddelen, en dergelijke.

Het punt is nu dat de introductie van de categorieën genoemd in tabel 1 in het FG-zinsmodel, op basis van hun relevantie voor de behandeling van TMA-systemen, een groot aantal toetsbare hypothesen genereert met betrekking tot fenomenen *buiten* het terrein van TMA. De meeste van deze hypothesen hebben betrekking op systemen van subordinatie: als gevolg van de introductie van niveaus kunnen, sterker nog, moeten gesubordineerde constructies geclassificeerd worden in termen van de notionele categorieën in tabel 1. Om een simpel voorbeeld te geven: het complement van een taalhandelings-werkwoord in de directe rede verwijst naar een eenheid van type 4; het complement van een werkwoord van propositionele attitude verwijst naar een eenheid van type 3; etc. Vergelijkbare classificaties kunnen worden opgesteld voor adverbiale en relatieve constructies.

Dergelijke classificaties kunnen vervolgens onderworpen worden aan typologisch onderzoek. Een vraag die ik mij in mijn onderzoek stel is bijvoorbeeld welke correlaties er bestaan tussen het type van een adverbiale constructie in termen van de notionele categorieën in tabel 1 enerzijds en de wijze waarop die constructie tot uitdrukking wordt gebracht anderzijds. Nadere uitwerking van deze vraagstelling resulteert in specifieke gehypothetiseerde universalia, zoals schematisch weergegeven in Tabel 2:

1	>	2	>	3	>	4

Niet-finiet	>	Finiet
Subjunctief	>	Indicatief
Hypotaxis	>	Parataxis

Tabel 2

Deze hypothesen kunnen op verschillende manieren gelezen worden. In de meest algemene interpretatie staat hier weergegeven dat de kans dat een adverbiale constructie met behulp van een finiete (cq. indicatieve, paratactische) constructie tot uitdrukking wordt gebracht toeneemt naarmate de notionele categorie waartoe de constructie behoort van een hogere orde is. In één van de specifiekere en betekenisvollere interpretaties stelt de hypothese dat er geen talen zijn waarin een constructie van type N met behulp een finiete (cq. indicatieve, paratactische) constructie tot uitdrukking wordt gebracht terwijl een constructie van type N+1 niet met diezelfde middelen tot uitdrukking wordt gebracht.

Uit het typologische onderzoek blijkt dat deze en andere hypothesen met betrekking tot de relatie tussen notionele categorie en vormelijke expressie volledig bevestigd worden (Hengeveld 1992), mits binnen elk van de notionele categorieën weer een verder onderscheid wordt gemaakt met betrekking tot verschillende factiviteitsklassen. Zo leidt dit typologische onderzoek niet alleen tot een verdere bevestiging van de eerder in het FG-model geïntroduceerde categorieën, maar ook tot de vaststelling van een aantal relevante subcategorieën, waarvan de introductie binnen de theorie weer een aantal nieuwe hypothesen genereert, sterker nog, afdwingt.

Ik hoop met het bovenstaande geïllustreerd te hebben dat taaltypologisch onderzoek van fundamenteel belang is voor de verdere ontwikkeling van Functionele Grammatica, maar ook dat typologisch onderzoek gebaat is bij taaltheoretische sturing.

Overigens wordt het hierboven besproken onderzoek naar de typologie van adverbiale constructies uitgevoerd binnen het kader van het door de European Science Foundation gesponsorde project Typology of European Languages (EUROTYP), dat zal resulteren in een tiendelige typologie van de talen van (geografisch) Europa. In dit EUROTYP project is het IFOTT zeer sterk vertegenwoordigd. Deze actieve participatie van het IFOTT hoeft geen verwondering te wekken, want het brede taaltypologische onderzoek zoals hier beschreven is het instrument waar juist functionele linguïsten zich van bedienen bij het vaststellen van universele aspecten van taal. Alleen al om die reden verdient taaltypologisch onderzoek ruime aandacht binnen het IFOTT.

Dik, Simon C. (1989), *The theory of Functional Grammar; Part I: The structure of the clause*. Dordrecht: Foris.

Hengeveld, Kees (1988), Illocution, mood, and modality in a Functional Grammar of Spanish. *Journal of Semantics* 6.3/4, 227-269.

---- (1989), Layers and operators in Functional Grammar. *Journal of Linguistics* 25.1, 127-157.

---- (1993), Semantic type, factivity and the expression of adverbial clauses, in: Kees Hengeveld ed., *The internal structure of adverbial clauses* (*EUROTYP Working Papers* V.5), 119-132.

Vet, Co (1986), A pragmatic approach to tense in Functional Grammar. *Working Papers in Functional Grammar* 16.